

УДК 65.016

MARKET STABILITY OF AN ENTERPRISE IN MODERN ECONOMIC SCIENCE

O. Tur

National University of Food Technologies

Key words:

*Stability
Market sustainability of
the enterprise
Sustainable development
Stability of functioning
Monopolist
Niche enterprises*

ABSTRACT

The article analyzes the views of scientists on the economic essence of the concept of market sustainability of the enterprise. The factors that have an affect on it are defined. Classic and modern approaches for the classification of the market sustainability are proposed. The dependences between the level of the market sustainability and type of the market are found. The indexes of sustainable development of the enterprise are reviewed.

Article history:

Received 05.02.2016
Received in revised form
12.03.2016
Accepted 22.03.2016

Corresponding author:

O. Tur
E-mail:
npnuht@ukr.net

РИНКОВА СТІЙКІСТЬ ПІДПРИЄМСТВА В СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ НАУЦІ

О.В. Тур

Національний університет харчових технологій

У статті проаналізовано погляди науковців на економічну сутність поняття «ринкова стійкість підприємства», визначено фактори, які на неї впливають. Запропоновано два підходи до класифікації стійкості: класичний і сучасний. Обґрунтовано залежність ринкової стійкості підприємства від типу ринку, на якому воно функціонує. Розглянуто показники стійкого розвитку підприємства.

Ключові слова: *стійкість, ринкова стійкість підприємства, стійкий розвиток, стійкість діяльності, монополісти, нішери.*

Постановка проблеми. У зв'язку з новими ринковими викликами, пов'язаними зі змінами у зовнішньоекономічній політиці нашої держави, та циклічним повторенням кризових явищ на світовому ринку товарів і послуг питання ринкової стійкості підприємства набуває надзвичайної актуальності й потребує розгляду в широкому спектрі питань. Варто зазначити, що

вищезазначені проблеми викликані швидкими темпами глобалізаційних процесів у кінці ХХ ст., які спричинили всесвітню політичну, економічну, культурну уніфікацію та інтеграцію. У свою чергу, такі процеси передбачають міжнародний поділ праці, перерозподіл виробничих ресурсів, уніфікацію законодавства всіх країн світу. В результаті глобалізації всі учасники стають більш залежними один від одного. Останні події в світі яскраво підтверджують таку залежність. Особливо це стосується питань ресурсного забезпечення в енергетичній сфері, експорті та імпорті товарів, співпраці в галузі науки та інновацій. В даних умовах забезпечити ринкову стійкість підприємства можливо завдяки ефективному використанню наявних ресурсів шляхом продуманого застосування управлінських інструментів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні та прикладні аспекти поняття ринкової стійкості підприємства проаналізовані в працях вітчизняних і зарубіжних науковців [1—15]. Проте це питання потребує більш глибокого дослідження та систематизації, що, у свою чергу, надасть можливість створити єдиний підхід до розробки механізмів, метою яких є досягнення ринкової стійкості підприємства.

Метою статті є аналіз сутності поняття «ринкова стійкість підприємства», дослідження основних підходів до її визначення та виокремлення видів ринкової стійкості підприємства відповідно до класичних і сучасних підходів.

Виклад основного матеріалу. Вперше поняття «стійкість господарювання» почало використовуватися в країнах Європи у другій половині ХІХ ст. — першій половині ХХ ст. в час швидкого розвитку ринкових відносин. У цей період було усвідомлено, що зростаючі потреби суспільства не відповідають реальним можливостям економік тогочасних європейських держав, а отже, підвищувалась можливість виникнення кризових явищ.

Спочатку дане поняття використовувалося переважно в природничих і суспільних науках, але не знаходило свого відображення в економічній теорії. Згодом, у зв'язку з новими ринковими викликами та розвитком економічної науки, даний термін почав активно застосовуватися для характеристики економічних систем.

У загальному розумінні стійкість — це здатність у довготривалому періоді зберігати властивості визначеною системою, при цьому здійснювати опір руйнівним впливам, забезпечувати можливість протидіяти їм.

Одна з основних передумов ефективного функціонування підприємства в ринкових умовах — це можливість забезпечити його стійкість. Стійкість підприємства — це багатогранне, складне, системне і багатовекторне поняття. Так, Є.В. Броїло розглядає два основних види стійкості: стійкість діяльності та стійкість розвитку. В контексті першого поняття «стійкість» розглядається щодо структури або функцій системи. Під стійкістю діяльності розуміють можливість зберігати визначені властивості і параметри тією чи іншою системою в ході її життєдіяльності [1, с. 13]. У свою чергу, стійкість розвитку — це категорія, що характеризує можливість системи зберігати свою цілісність протягом багатьох циклів функціонування, тобто може зберігати задані параметри й удосконалювати їх з урахуванням зовнішніх впливів і внутрішніх змін, а також досягати поставлених цілей [1, с. 14].

У сучасній економічній науці поняття «стійкість» розглядається в контексті економічної стійкості підприємства. Існує думка, що поняття «ринкова стійкість підприємства» й «економічна стійкість підприємства» за своєю економічною сутністю є тотожними. Вперше поняття «економічна стійкість» було використано в контексті обмеженості природних ресурсів, сплески яких виникли в 70-х рр. ХХ століття. Метою концепції економічної стійкості було забезпечення стабільного розвитку світового господарства на основі економічного і раціональнішого використання ресурсів. Згодом вона була відображена у теорії економічної безпеки держави — «ecosestate» («economic security of state»). Економічну стійкість держави можна забезпечити лише за економічної стійкості її складових (територій, галузей економіки, підприємств) [2, с. 285].

Економічну стійкість підприємства можна розглядати як у контексті підприємства як системи з комплексними показниками, так і з точки зору забезпечення окремими видами ресурсів. Т.Ю. Білоусько пропонує таке визначення економічної стійкості підприємства: стійкість підприємства — це рівноважний збалансований стан економічних ресурсів, який забезпечує стабільну прибутковість і нормальні умови для розширеного відтворення у тривалій перспективі з урахуванням найважливіших зовнішніх і внутрішніх чинників [3].

О.В. Ареф'єва та Д.М. Городянська визначають економічну стійкість як сукупність взаємообумовлених і взаємопов'язаних складових, які за будь-яких умов забезпечують здатність до ведення діяльності підприємств, запас ресурсів (ресурсного потенціалу) та збалансований процес функціонування [4].

Проаналізувавши різні підходи до визначення поняття «економічна стійкість підприємства», можна зробити висновок, що найчастіше науковці розглядають економічну стійкість як статичний стан підприємства, акцентуючи увагу на тому, що її забезпечують ресурси господарюючого суб'єкта. Меншого поширення набув підхід, коли під стійкістю економічної системи розуміють можливість повернення підприємства до рівноважного стану. В цьому контексті В.Д. Іванов розглядає економічну стійкість як здатність підприємства зберігати рівновагу і пропонує таке визначення: економічна стійкість підприємства — це здатність його економічної системи не відхилитися від свого стану (статичного або динамічного) при різних внутрішніх і зовнішніх дестабілізуючих впливах за рахунок ефективного формування й використання фінансових, виробничих і організаційних механізмів [5, с. 18].

Також дану концепцію підтримує Ж.Н. Казієва, визначаючи стійкість як можливість самоорганізації, саморегулювання щодо внутрішніх елементів і адаптаційні можливості, вміння нейтралізувати або пристосуватися до несприятливих явищ без зміни своїх сутнісних якостей, функціональних і структурних характеристик стосовно зовнішніх. Дослідник вважає, що причиною виникнення нестійких станів слугує порушення рівноваги між елементами системи, а також між внутрішнім і зовнішнім середовищем [6, с. 17].

В останні роки з'явилась точка зору, відповідно до якої економічна стійкість розглядається як здатність (властивість) економічної системи, дати оцінку якій можна лише за допомогою аналізу показників динаміки стану та структури підприємства [7, с. 289].

На сьогодні науковцями виділяються такі класичні види стійкості: загальна стійкість, внутрішня, зовнішня, успадкована та фінансова. Але окремі автори, крім вищезгаданих, виділяють такі види стійкості [8]: виробничо-технологічну, організаційно-правову, соціально-екологічну, маркетингову, фінансову та кадрову.

Аналіз існуючих підходів до визначення видів стійкості підприємства дозволили узагальнити їх у нижченаведеній схемі (рис.).

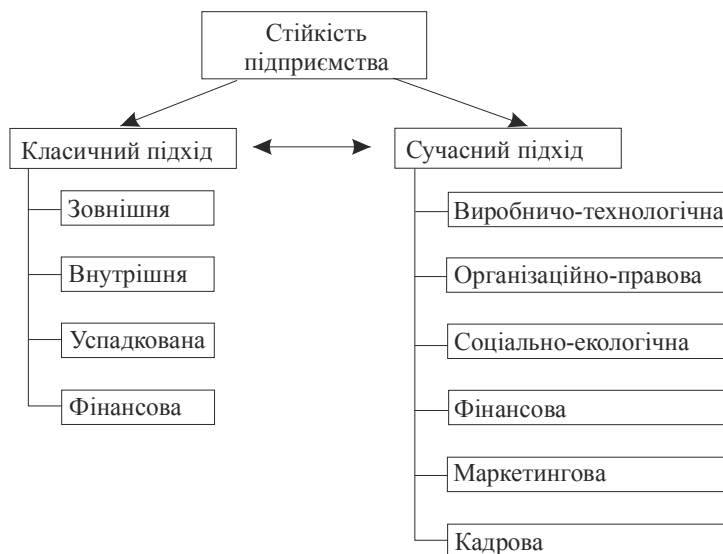

Рис. Види стійкості підприємств, побудовано на основі [1—8]

Відповідно до класичного підходу, зовнішня стійкість підприємства визначається на основі стабільності відповідного економічного середовища на певних рівнях (галузь, економіка держави, світова економіка) і забезпечується шляхом гармонійного регулювання ринкової економіки на макрорівні.

У свою чергу, внутрішня стійкість підприємства відображає такий стан його ресурсного потенціалу, його матеріально-речової й вартісної (грошової) структури капіталу і таку динаміку, за якої забезпечується стабільно високі натуральні-речові та фінансові результати функціонування підприємства [9, с. 348].

Успадковану стійкість визначає наявність певного запасу міцності, що захищає підприємство від несприятливих дестабілізуючих виробничих умов і несподіваних змін зовнішніх чинників [10].

Фінансова стійкість підприємства означає здатність об'єкта господарювання нормально функціонувати й розвиватися, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у мінливих умовах внутрішнього та зовнішнього середовища [11, с. 198]. Такий тип стійкості притаманний для обох підходів: класичного та сучасного. Фінансова стійкість формується у процесі господарської діяльності і виступає основою для забезпечення загальної стійкості підприємства. Одним із сигналів щодо забезпечення фінансової стійкості є перевищення доходів над витратами, адже це надає можливість перенаправляти кошти залежно від потреб підприємства, забезпечити безперервний процес виробництва та збуту продукції.

Основна мета роботи менеджерів щодо забезпечення фінансової стійкості — забезпечення фінансової стабільності та безпеки функціонування підприємства відповідно до стратегічних планів.

В умовах кризи особливо значення набуває фінансова стійкість підприємств. Так, за статистичними даними у 2014 р. із загальної кількості підприємств 44,4 % були збитковими. По харчовій промисловості питома вага таких підприємств склала 41,4 %.

За ступенем фінансової стійкості можливі чотири ситуації:

1. Абсолютна стійкість, яка можлива за такої умови [12, с.166—167]:

$$З < В_з + П_к, \quad (1)$$

де $З$ — запаси; $В_з$ — власні оборотні засоби; $П_к$ — короткострокові кредити та позики.

2. Нормальна стійкість, яка гарантує платоспроможність, можлива за умови:

$$З = В_з + П_к. \quad (2)$$

3. Нестійкий фінансовий стан, пов'язаний із порушенням платоспроможності, виникає за умови:

$$З = В_з + П_к + Д_п, \quad (3)$$

де $Д_п$ — джерела, що послаблюють фінансове напруження (тимчасово вільні власні кошти, залучені засоби, кредити банку на тимчасове поповнення оборотних засобів).

4. Кризовий фінансовий стан:

$$З > В_з + П_к. \quad (4)$$

Наявність власних оборотних засобів розраховується за формулою:

$$В_з = К + П_д - А_н, \quad (5)$$

де $К$ — власний капітал; $П_д$ — довгострокові позики; $А_н$ — активи необоротні.

За допомогою розрахунку цих показників можна з'ясувати, в якому стані перебуває підприємство, що дає змогу побудувати й реалізувати стратегію покращення фінансового стану підприємства.

Визначальними факторами аналізу фінансової стійкості є [12, с. 169]:

- галузева приналежність суб'єкта господарювання;
- структура й асортимент продукції чи послуг, які випускаються підприємством та їх частка в загальному попиті;
- розмір оплаченого статутного капіталу;
- величина й структура витрат, їхня динаміка порівняно з грошовими доходами;
- склад майна і фінансових ресурсів, включаючи запаси й резерви, їхній склад і структуру;
- формування і перерозподіл оборотного капіталу;
- швидкість обертання грошових коштів.

Розгляд сучасних підходів визначення видів стійкості підприємств варто розпочати з виробничо-технологічної стійкості, яка характеризується стабільним функціонуванням виробництва й удосконаленням техніки і технологій на підприємстві [8, с. 126].

Серед усіх інших видів стійкості останнім часом почали виділяти організаційно-правову стійкість, яка визначає функціонування підприємства в рамках законодавчого і правового поля держави [8].

Підвищення вимог до екологізації виробництва й забезпечення випуску безпечних для людей та оточуючого середовища товарів викликав необхідність орієнтації на соціальну-екологічність. Соціально-екологічна стійкість підприємства характеризує здатність підприємства виконувати свою основну соціальну функцію (забезпечувати соціальні потреби населення), при цьому бути екологічно безпечним і забезпечувати мінімальний шкідливий вплив своєї господарської діяльності на навколишнє середовище.

Сьогодні все частіше починають акцентувати увагу на маркетинговій стійкості підприємства. Маркетингова стійкість — здатність утримувати стійку конкурентоспроможну позицію на ринку, досягати запланованого обсягу продажів, адаптуватися до змін ринкової кон'юнктури та відповідати сучасним і майбутнім запитам споживачів щодо співвідношення якості/ціни [13, с. 45].

Варто підкреслити, що в кожному підприємстві важливим аспектом функціонування підприємства є трудові ресурси, тому сучасні науковці приділяють увагу кадровій стійкості підприємства. Кадрова стійкість — це здатність підприємства підтримувати низькій рівень плинності кадрів і високий мотиваційний потенціал персоналу [13].

Отже, проаналізувавши різні підходи до визначення стійкості підприємств та їх видів, можна зробити висновок, що удосконалення й розвиток управлінського процесу можливі лише завдяки забезпеченню різних видів стійкості підприємства. Слід відзначити, що наведені види стійкості підприємства доповнюють один одного, можуть виступати стабілізуючим фактором один для іншого і, як результат, забезпечувати загальну стійкість підприємства.

У літературі поняття стійкості трактується неоднозначно. Особливо це стосується її видів. Так, науковці, Ю.В. Масленко та Є.Б. Іващенко наголошують на тому, що ринкова стійкість підприємства характеризує його незалежність від зовнішніх джерел фінансування. Вона залежить від того, наскільки оптимальне співвідношення власного і позичкового капіталу, тому показники ринкової стійкості відбивають співвідношення між різними складовими джерел засобів підприємства. На нашу думку, не менш важливими чинниками є структура капіталу, політика управління підприємством, маневреність власного капіталу, дебіторська заборгованість тощо [14, с. 195].

З таким підходом авторів важко погодитися, оскільки ринкова стійкість не може бути зведена до оптимальної структури капіталу. Ринкова стійкість охоплює велику кількість факторів і складається з класичних видів стійкості (загальна стійкість, внутрішня, зовнішня, успадкована та фінансова стійкість) і сучасних видів (виробничо-технологічна, організаційно-правова, соціально-екологічна, маркетингова та кадрова). В цьому разі оптимізацію джерел фінансування до напрямків вкладання коштів доцільно віднести до фінансової стійкості підприємства.

В.П. Федько вважає, що ринкова стійкість будь-якого підприємства, компанії, фірми в певній мірі залежить від стану і тенденцій розвитку виробництва, виходячи із замовлень ринку в системі зворотного зв'язку

«споживач-виробництво-інфраструктура», і базується не тільки на виробничих і фінансових складових, а й на більш широкий організаційно-економічній основі: можливості ресурсного забезпечення; рівні організації виробництва та його технологічних складових; маркетинговій стратегії; товарній, промислової, ціновій та сервісній політиці; стані інфраструктури та її перспективних можливостей; нормативно-правовій базі функціонування підприємств. На думку вченого, окремі базові цілі, що визначають стабілізацію промисловості та її сталий розвиток, можна виділити формування конкурентного середовища, підвищення конкурентоспроможності продукції, пошук інвестиційної діяльності [15]. З цієї точкою зору також важко погодитись, оскільки в поняття ринкової стійкості включено велику кількість видів стійкості відповідно до класичних і сучасних підходів, які не враховуються автором.

Залежно від типу ринку розрізняють рівні ринкової стійкості підприємства, яка залежить від частки підприємства на ринку. Найвищою стійкістю володіють монополісти. Найнижчий рівень стійкості притаманний неперспективним підприємствам, які не володіють новітніми технологіями, а також не мають достатнього внутрішнього ресурсу для подальшого розвитку. Інші рівні ринкової стійкості знаходяться між ними. Проте такі судження є помилковими, адже не потрібно забувати про підприємства «нішери», які володіють вузькими сегментами ринку, але виготовляють унікальні товари. Найчастіше нішерами стають підприємства, яким вдалося сформувати і реалізувати ефективну маркетингову стратегію диференціації. Ці підприємства за розміром можна віднести до малих і середніх.

Ринкова стійкість підприємства залежить від конкурентоспроможності товарів, які він випускає, корисного ефекту товару (споживчих властивостей), ціни, витрат на виготовлення та реалізацію, а також від рівня виробництва, стану обладнання, наявності сировини й матеріалів, застосування технологій, якості менеджменту, ефективності маркетингової та фінансової діяльності тощо. Таким чином, ринкова стійкість підприємства — це загальний рівень ефективності здійснення всіх напрямків його діяльності.

До складових ринкової стійкості відносять: рівень конкуренції, цінову політику, маркетингову політику, місце підприємства на ринку, рівень матеріально-технічного оснащення, наявність економічних зв'язків з партнерами, ефективність господарських і фінансових операцій, рівень ризиковості фінансової діяльності, гнучкість (вміння пристосуватися до нових вимог ринку) керівництва та персоналу тощо.

Розглядаючи питання стійкості підприємства як елемент конкурентоспроможності, можна зазначити, що коли підприємство функціонує на ринку, де спостерігається низький рівень конкуренції, то ринкова стійкість підприємства буде високою або найвищою.

Проаналізувавши існуючі підходи, доцільно запропонувати визначення ринкової стійкості підприємства як стану підприємства, при якому, попри вплив негативних ринкових чинників, воно має достатньо ресурсів (високу платоспроможність, ефективне виробництво, наявність власних новітніх розробок, ефективний менеджмент тощо) для забезпечення стабільної роботи й подальшого розвитку на даному ринку.

Висновки

Серед основних завдань кожного господарюючого суб'єкта є забезпечення його ринкової стійкості попри мінливі умови внутрішнього і зовнішнього середовища завдяки використанню його потенціалу. У сучасній економічній науці існує два підходи до визначення видів стійкості: класичний (загальна, внутрішня, зовнішня, успадкована та фінансова стійкість) і сучасний (виробничо-технологічна, організаційно-правова, соціально-екологічна, маркетингова, фінансова та кадрова стійкість). Вищезгадані види стійкості можуть взаємодоповнювати один одного, тому їх потрібно розглядати в комплексі. Більшість науковців радять розглядати види стійкості відповідно до сучасного підходу.

Ринкова стійкість підприємства залежить від типу ринку, на якому функціонує підприємство та яке місце займає на ньому. Яскравими прикладом цього є підприємства-монополісти та підприємства-нішери, які можуть забезпечити своє стійке функціонування та розвиток через унікальні переваги (одні контролюють ринок, інші виробляють унікальні товари)

На сьогодні стійкий розвиток систем досліджується на рівні Організації Об'єднаних Націй в рамках Економічної та Соціальної ради. Комісії стійкого розвитку (створена в 1992 р.), однак на багато питань так і не було знайдено обґрунтованих відповідей, тому дана проблематика залишається актуальною і потребує подальших досліджень.

Література

1. Броило Е.В. Методология управления экономической устойчивостью коммерческой организации на основе мониторинга кризисных процессов: автореф. дис. на соискание науч. степени докт. экон. наук: спец. 08.05.02 «Экономика и управление на предприятии» / Е.В. Броило. — Екатеринбург, 2009. — 46 с.
2. Фещур Р.В. Економічна стійкість підприємства — становлення понятійного базису / Р.В. Фещур, Х.С. Баранівська // Проблеми економіки та управління. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — 2010. — № 684. — С. 284—290.
3. Білоуско Т.Ю. Формування економічної стійкості сільськогосподарських підприємств / Т.Ю. Білоуско // Вісник Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. Сер.: Економічні науки. — 2013. — № 3. — С. 52—60.
4. Ареф'єва О.В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення / О.В. Ареф'єва, Д.М. Городянська // Актуальні проблеми економіки. — 2008. — № 8. — С. 83—90.
5. Іванов В.Д. Управління економічною стійкістю промислових підприємств (на прикладі підприємств машинобудівного комплексу) / В.Д. Іванов // Східноукраїнський національний університет ім. В. Даля; [Відп. ред. Уманський О.М.]. — Луганськ, 2005. — 266 с.
6. Казиева Ж.Н. Устойчивое развитие промышленности (теория и методология): автореф. дис. на соискание науч. степени докт. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / Ж.Н. Казиева. — Махачкала, 2009. — 47 с.
7. Фещур Р.В. Економічна стійкість підприємства — становлення понятійного базису / Р.В. Фещур, Х.С. Баранівська // Проблеми економіки та управління. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». — 2010. — № 684. — С. 284—290.
8. Товстяк Г.П. Економічна стійкість підприємства: поняття, структура, фактори та види / Г.П. Товстяк // Сучасні тенденції розвитку наукової думки: тез. доп. II Міжнар. наук.-практ. конф. — Київ: Вид-во НТУУ «КПІ». — 2011. — С. 125—126.
9. Ступка Н.М. Окремі аспекти оцінки фінансової стійкості підприємств / Н.М. Ступка // Університетські наукові записки. — 2005. — № 4. — С. 348—354 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Unzap_2005_4_60.pdf.

10. *Ткаченко С.М.* Сутність економічної стійкості підприємств та її складові / С.М. Ткаченко // Ефективна економіка [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=1350>.

11. *Усатюк К.К.* Фінансова стійкість підприємства / К.К. Усатюк // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — Вип. 21.11. — С. 198—200.

12. *Вознюк А.О.* Фінансова стійкість та її значення для економічного розвитку і безпеки підприємства / А.О. Вознюк // Економічні науки. Сер.: Облік і фінанси. — 2012. — Вип. 9(1). — С. 164—169 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2012_9\(1\)_25.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/ecnof_2012_9(1)_25.pdf).

13. *Слободчикова О.А.* Механізм забезпечення стратегічної стійкості підприємства гірничо-металургійного комплексу в умовах проведення реструктуризації / О.А. Слободчикова // Економічний часопис-XXI. — 2012. — № 7—8. — С. 44—46.

14. *Масленко Ю.В.* Прибуток як джерело стійкого розвитку підприємства / Ю.В. Масленко, С.Б. Іващенко // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 82 — Донецьк, ДонНТУ. — 2004. — С. 195—200.

15. *Федько В.П.* Рыночная устойчивость промышленности (теоретико-методологический аспект) [Текст]: монография / В.П. Федько. — Ростов на Дону: [б. и.], 2000. — 284 с.

РЫНОЧНАЯ УСТОЙЧИВОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ НАУКЕ

О.В. Тур

Национальный университет пищевых технологий

В статье проанализированы взгляды ученых на экономическую сущность понятия рыночной устойчивости предприятия, определены факторы, которые на нее влияют. Предложено два подхода к классификации устойчивости: классический и современный. Обоснована зависимость рыночной устойчивости предприятия от типа рынка, на котором оно функционирует. Рассмотрены показатели устойчивого развития предприятия.

Ключевые слова: *устойчивость, рыночная устойчивость предприятия, устойчивое развитие, устойчивость деятельности, монополисты, нишеры.*